

Utrecht-West

Programma Aanpak Veenweiden

Programmabureau Utrecht-West

maart 2015

Programma Aanpak Veenweiden

Programmabureau Utrecht-West

Vastgesteld door de gebiedscommissie Utrecht-West op 5 maart 2015

Inhoudsopgave

1.	De opdracht	1
2.	De problematiek van het veenweidengebied	3
3.	Uitwerking van de opgaven	7
4.	Van opgave naar thema's	11
5.	Uitwerking van het programma	15
6.	Financiering	25
7.	Organisatie en uitvoering	27

Bijlage1 Toetsingsformulier Programmabureau Utrecht-West Aanpak Veenweiden

1. De opdracht

De Gebiedscommissie Utrecht–West heeft in juni 2014 van de provincie Utrecht een aanvullende AVP-opdracht gekregen, waaronder een hoofdstuk “Nadere programmering Aanpak Veenweiden”. Deze aanvullende opdracht met betrekking tot de veenweiden is als volgt geformuleerd:

‘Wij verzoeken de Gebiedscommissie Utrecht–West een voorstel voor programmering te maken voor de opgave afremmen bodemdaling en realiseren duurzaam watersysteem.

In totaal heeft de provincie hiervoor ca 3,5 mln beschikbaar. De provincie heeft in haar aanvullende veenweide-opdracht de volgende uitgangspunten meegegeven:

- Zoveel mogelijk realisatie van doelen waarover internationaal afspraken zijn gemaakt (Natura 2000 en KRW).
- De oorspronkelijke gebiedsbegrenzing, zoals opgenomen in de projecten Programma Westelijke Veenweiden is niet meer van toepassing. Bodemkaart is leidend.
- De programmering moet in overleg met de actoren in het gebied tot stand komen.
- Onderdeel van de programmering is een vervolg op het project Kockengen Waterproof: betrokken partijen zullen met de Gebiedscommissie bespreken hoe deze voortzetting vorm kan krijgen.’

Naast de hierboven genoemde uitgangspunten van de provincie zijn de volgende uitgangspunten door het programmabureau Utrecht–West meegegeven.

Wat betreft de koers:

- a) Er zijn grote verschillen binnen het veenweidegebied van het Groene Hart. In het programma inspelen op deze differentiatie.
- b) Houdt focus op het buitengebied en niet op het stedelijk gebied / dorpskernen
- c) In het programma geen diepgaande onderzoeken opnemen maar op de praktijk gerichte pilots,
- d) Richten op vernieuwing / innovatie

Wat betreft de werkwijze:

- e) Maak gebruik van alle kennis en ervaring die er al is, daarbij slim aanhaken bij wat er al in het gebied gebeurt.
- f) Zoek naar verbinding met andere doelen (integrale werkwijze).
- g) Zorg voor een programmaplan met draagvlak bij de belangrijke actoren.

Dit programma Aanpak Veenweiden is het resultaat van deze opdracht.

2. De problematiek van het veenweidengebied

2.1. Landschap van verandering

De veenweiden in West-Nederland en dus ook in Utrecht-West zijn uniek. Het veenweidegebied is een landschappelijk waardevol en mondiaal gezien zeldzaam landschapstype met eigen natuurwaarden. De groene vergezichten, de afwisseling van water en smalle kavels met hun weidevogels en de koe in de wei worden sterk gewaardeerd. Wat niet iedereen ziet, maar wat wel kenmerkend is voor het gebied, is dat onder dat landschap veenlagen liggen van vele meters dik, veen dat zakt door oxidatie en zetting. Ook kenmerkend is dat het gebied al aan het zakken en veranderen is sinds de mens in de middeleeuwen begon met het ontwateren ten behoeve van de landbouw. De veranderingen die het landschap al sinds die tijd heeft ondergaan horen ook bij het landschap. Die verandering is het verst gegaan in wat nu de droogmakerijen zijn. Daar is het veen weggegraven voor turfwinning, er ontstonden plassen en meren, die vervolgens weer zijn drooggemalen tot de huidige droogmakerijen. Op andere plekken waar turf werd gewonnen is nog wel deels veen gebleven, en dat zijn waardevolle natuurgebieden geworden als Botshol en de Nieuwkoopse Plassen, of watersportgebieden als Loosdrecht en Vinkeveen. Ook de gebieden die we nu veenweiden noemen zijn in de loop van de eeuwen van karakter veranderd. De kreken en rivieren die het landschap vroeger doorsneden steken nu boven het landschap uit, omdat de omgeving gezakt is. Watersystemen werden aangelegd om het water af te kunnen blijven voeren. De vorm van landbouw veranderde van akkerbouw, naar hennepeteelt in combinatie met veeteelt. Pas eind 19^e eeuw komt er een eind aan de hennepeteelt en wordt melkveehouderij de dominante functie. Kortom, het landschap dat we nu veenweidenlandschap noemen is altijd veranderd en zal ook blijven veranderen. De vraag is hoe.

2.2. Urgentie

Door de lage ligging, de vele watergangen, smalle wegen en kavels en de voortdurende daling van de bodem waarbij broeikasgassen vrij komen, vraagt het Westelijk Veenweidengebied eigenlijk al jaren speciale aandacht. Lang ontbrak daarop echter een gezamenlijke sturing. De geleidelijkheid van de oxidatie van veen, die leidt tot bodemdaling en andere ongewenste effecten maakt dat direct ingrijpen niet als noodzakelijk wordt gezien. De maatschappelijke kosten als gevolg van bodemdaling nemen langzaam toe en de verschillende kosten en baten van oxidatie en bodemdaling liggen bij verschillende partijen. De urgentie is ook niet hoog, niet in die zin dat direct ingrijpen in het hele veenweidengebied noodzakelijk is om onoverkomelijke problemen te voorkomen, afgezien van enkele lokale problemen die wel snel ingrijpen vragen. Hetzelfde kan gezegd worden voor klimaatverandering, ook daarvan komen de effecten geleidelijk. Dat is ook de valkuil als het gaat om een aanpak van de vraagstukken van de veenweiden: uitstel is makkelijk.

De erkenning van de specifieke problematiek kwam toen in juni 2004 de toenmalige Minister van LNV, gedeputeerden provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht, bestuurders van Waterschappen en gemeenten in het Groene Hart en Laag Holland de Agenda Westelijke Veenweiden ondertekenden. De dijkdoorbraak in Wilnis (2003) was de

directe aanleiding voor het opstellen van deze agenda en vergrootte de noodzaak om gezamenlijk met rijk, provincies, waterschappen en gemeenten werk te maken van de aanpak in de Westelijke Veenweide gebieden. Deze Agenda symboliseert het keerpunt in de aanpak van de problematiek: op basis van nieuwe inzichten, en nieuwe urgenties wilde men gezamenlijk aan het werk.

Programma Westelijke Veenweiden

De provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht hebben in 2009 samen met het ministerie van LNV verdere uitwerking gegeven aan de intenties van de 'Agenda Westelijke Veenweiden' in het Programma Westelijke Veenweiden (Stuurgroep Groene Hart juni 2008). Dit programma bevatte 12 integrale gebiedsprojecten die samen ongeveer een derde van de gehele Westelijke Veenweiden beslaan en die liggen in de Nationale Landschappen Het Groene Hart en Laag Holland. Het programma bevatte verder een pakket van stimuleringsprojecten en het plan via een kennis- en innovatieprogramma de gehele Westelijke Veenweiden een kwaliteitsimpuls te geven. Op 22 juni 2009 heeft de Ministerraad besloten voor het Programma Westelijke Veenweiden in totaal € 113 miljoen Nota Ruimtemiddelen beschikbaar te stellen voor een aantal gebiedsprojecten in Laag Holland en in Het Groene Hart. Op basis van dit besluit is het Programma Westelijke Veenweiden opgesteld en vastgesteld in de Stuurgroep Groene Hart op 18 februari 2010. In 2011 is het programma geactualiseerd en in 2012 is de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van het programma van het rijk aan de individuele provincies overgedragen. De middelen waarvoor nu door de opdracht van de provincie Utrecht aan de Gebiedscommissie Utrecht-West om nadere programmering wordt gevraagd komen uit de Nota Ruimtegeden voor de Westelijke Veenweiden.

Toenemende aandacht

Sinds het vaststellen van het Programma Westelijke Veenweiden is de aandacht voor de problematiek voor de veenweiden wel flink toegenomen. Door de Toekomstverkenning Bodemdalingsgevoelig Gebied van Utrecht, Zuid-Holland en Stichtse Rijnlanden wordt nog eens bevestigd dat de maatschappelijke kosten als gevolg van bodemdaling blijven stijgen en dat er daarom reden genoeg is om bodemdaling af te remmen. De Stuurgroep Groene Hart blijft zich sterk maken voor de vraagstukken en stimuleert de discussie en het zoeken naar oplossingen. Het Veenweiden Innovatiecentrum Zegveld is opgericht, deels naar aanleiding van het Programma Westelijke Veenweiden. Gemeenten in West-Utrecht en het Groene Hart worden zich bewuster van de hoge lasten van het beheer van infrastructuur en dergelijke (Platform Slappe Bodem, Kockengen Waterproof, Veenweidenvisie Woerden). De landbouw wordt geconfronteerd met grenzen aan de ammoniakemissie door landbouwkundig gebruik en veenoxidatie, vanwege de negatieve effecten op de Natura2000gebieden in het gebied. De gevallen van ernstige wateroverlast door de hevige neerslag in de zomer van 2014 hebben ook het vraagstuk van waterhuishouding en klimaatverandering weer actueel gemaakt.

Daarmee is de urgentie dan weer wel hoog, omdat er nu het momentum is door de aandacht voor de veenweiden, door de bewustwording van de problematiek en door de toenemende kennis van de vraagstukken en mogelijke oplossingen. Door nu verschillende oplossingen te verkennen, kan de omvorming van de veenweiden naar een gebied dat

minder daalt, en waar zorgvuldig met de natuurlijke grondstoffen wordt omgegaan met een goed economisch perspectief geleidelijk aan plaats vinden, om het gebied ook op de langere termijn waardevol te houden. Ook de Utrechtse adviseur Ruimtelijke kwaliteit Ingeborg Thorald noemt in de slotconclusie van haar “Advies landelijke gebied 21e eeuw” de bodemdaling in de veenweiden een urgente opgave. Zij zegt onder meer: “Oplossingen vinden voor de problematiek van de zakkende veenweidegebieden is niet eenvoudig, omdat duurzame maatregelen voor de lange termijn botsen met de huidige gevestigde belangen. Toch wordt het tijd om het debat over de toekomst van deze gebieden aan te gaan en gerichte keuzes te maken, die een doorzicht naar een structurele oplossing op de middellange termijn bieden.”

2.3. Verschillende partijen – verschillende vragen

Uit het voorgaande wordt al duidelijk dat de vraagstukken die het meest leven verschillen per partij:

- Voor steeds meer gemeenten zijn de hoge kosten van beheer van infrastructuur, kabels en leidingen en dergelijke op slappe bodem de grootste zorg, en wateroverlast bij hevige regenval, wat voor de burgers die daarmee te maken krijgen weer het grootste probleem is.
- Voor de waterschappen zijn de toenemende kosten als gevolg van bodemdaling een zorg, specifiek bij bebouwing waar hoogwatervoorzieningen gerealiseerd zijn (of gewenst zijn) om paalrot te voorkomen. Wateroverlast is voor de waterschappen een urgent knelpunt, naast andere knelpunten in het kwantiteitsbeheer zoals wateraanvoer in droge periodes (een knelpunt dat groeit door klimaatverandering) en wegzijging van water als natte (natuur)gebieden hoger boven de omgeving liggen. Waterkwaliteit (KRW) heeft ook de aandacht van waterschappen, maar heeft minder urgentie dan wateroverlast.
- Voor de landbouw is de ammoniak(=stikstof)problematiek het meest dominant. Om uit te kunnen breiden moet de emissie van stikstof omlaag, omdat de normen zijn bereikt. Probleem is dat ook door de oxidatie van veen stikstof vrijkomt.
- Stikstofdepositie heeft een negatief effect op de kwaliteit van Natura2000 gebieden als de Nieuwkoopse Plassen en Botshol. Dat is een knelpunt voor natuurbeheerders, net als de waterkwaliteit, waarin fosfaat een belangrijke rol speelt. In het natuurbeheer is er ook steeds meer aandacht voor aquatische natuurwaarden in het landelijk gebied. De teruglopende biodiversiteit in het veenweidegebied is een zorg.
- De provincie voelt zich verantwoordelijk voor zowel de natuur- en waterkwaliteit als een duurzaam economisch perspectief voor de landbouw.
- Alle partijen lijken het erover eens dat de aanpak van de problematiek maatwerk is, en dat de verschillen tussen gebieden groot kunnen zijn.

Een vraagstuk dat in de toekomst een grotere rol gaat spelen is de CO₂-emissie als gevolg van oxidatie door veen. Door veranderingen in het EU-beleid gaan emissies uit landbouw, landgebruik en bosbouw vanaf 2021 onderdeel worden van de 40% reductiedoelstelling voor de lidstaten. Nu tellen deze emissies niet mee. Dat speelt voor de stakeholders nog niet, waarschijnlijk omdat nog helemaal niet duidelijk is wat het concreet gaat betekenen.

3. Uitwerking van de opgaven

3.1. Afremmen bodemdaling

Rode draad in al deze onderwerpen is de bodemdaling. Het afremmen van bodemdaling (eigenlijk het afremmen van de oxidatie van veen) is goed voor alle belangen. Dat betekent overigens niet dat iedereen zich ook (financieel) verantwoordelijk voelt voor het treffen van maatregelen tegen bodemdaling. Het is ook beter om te spreken van het tegengaan van de nadelige effecten van bodemdaling en niet over het tegengaan van bodemdaling als doel op zich. Er ontstaan in het omgaan met de opgave "afremmen bodemdaling" in de veenweiden twee sporen:

- Maatregelen om bodemdaling (of de effecten daarvan) te beperken met melkveehouderij als belangrijkste grondgebruiksvorm en
- Tegengaan van (de effecten van) bodemdaling door het veranderen van de vorm van grondgebruik.

Beide sporen vullen elkaar aan en kunnen in verschillende gebieden naast elkaar in verschillende vormen voorkomen,. Door beide sporen te verkennen worden mogelijkheden geboden om in te spelen op de grote verschillen binnen het veenweidegebied van Het Groene Hart en differentiatie, zoals bij deze opdracht is meegegeven. Er is maatwerk per gebied nodig, zoals ook de Provinciale Commissie Leefomgeving bepleit in haar reactie op de Toekomstverkenning.

Omgaan met bodemdaling – Spoor 1. Veranderingen binnen de melkveehouderij

Aan de ene kant zal in een groot deel van het veenweidegebied de melkveehouderij de dominante functie blijven. De Toekomstverkenning Bodemdalingsgevoelig Gebied van Utrecht, Zuid-Holland en Stichtse Rijnlanden (2014) toont aan dat de baten uit de zuivelketen in een groot deel van het gebied nog enige generaties op blijven wegen tegen de stijgende kosten als gevolg van bodemdaling. Wel is het zo dat kosten en baten ongelijk zijn verdeeld; de baten zitten bij de zuivelketen, de toenemende kosten komen terecht bij waterschappen en gemeenten. In die gebieden is het daarom wel noodzakelijk te werken aan een vorm van melkveehouderij waarbij de bodemdaling zoveel mogelijk wordt afgeremd. Daarbij hoort ook dat de melkveehouderij op andere aspecten innoveert, om zo emissies naar lucht en water te beperken en zorgvuldig om te gaan met het beschikbare water. In dit spoor hoort ook de aandacht voor weidevogels, de natuurwaarde van slootranden en het vergroten van de ecologische kwaliteit van de sloten zelf.

Omgaan met bodemdaling – Spoor 2. Andere verdienmodellen

Aan de andere kant is er behoefte aan het verkennen van nieuwe mogelijkheden voor het veenweidegebied. Zijn er andere economieën dan die van de melkveehouderij mogelijk in het gebied? Bijvoorbeeld vormen van landbouw die passen in die delen van het gebied waar om allerlei redenen een hogere grondwaterstand gewenst is en die op dat soort plekken meer opbrengen. Maar het kunnen net zo goed om verdienmodellen zijn die op recreatie of natuur gebaseerd zijn, of mengvormen van landbouw, natuur en/of recreatie. Het kan ook zijn dat nieuwe verdienmodellen of alternatieve teelten lucratief blijken als onderdeel van spoor 1 om zo kringlopen te kunnen sluiten, gunstiger uit te komen met emissies, of omdat

ze economisch rendabeler zijn. Andere verdienmodellen moeten een verbetering zijn ten opzichte van de huidige situatie als het gaat om effecten op oxidatie van veen, emissies, infrastructuur, biodiversiteit etc., en ze moeten economisch rendabel zijn.

3.2. Realiseren duurzaam watersysteem

Het andere hoofdthema van de opdracht "realiseren duurzaam watersysteem" is eigenlijk een randvoorwaarde voor de twee sporen hiervoor. Bij deze opgave hebben de waterschappen een belangrijke rol. Het tegengaan van bodemdaling met hogere grondwaterstanden (of het nu binnen de melkveehouderij is met bijvoorbeeld onderwaterdrainage, of in de vorm van nattere teelten) zal tot een hogere zoetwatervraag leiden in de zomer, want hoe natter de grond hoe sterker de verdamping. In combinatie met de toename van extremen door klimaatverandering kan dat incidenteel tot waterschaarste leiden, waardoor de grondwaterstanden lager worden en oxidatie juist toeneemt. Bij extremen in neerslag wordt het water (van goede kwaliteit) juist weer zo snel mogelijk afgevoerd om wateroverlast te voorkomen. Het wordt de kunst om tot maatregelen te komen die voor zowel wateroverlast als schaarste (= versterkte bodemdaling) een structurele oplossing bieden. Daar zijn wel mogelijkheden voor, maar het zal vragen om een andere inrichting van het peilbeheer, aanpassingen in de manier waarop de bodem (en het grondwater) gebruikt wordt, oplossingen als tussenboezems en degelijke. Dat zijn geen veranderingen die op de korte termijn, binnen de uitvoeringsperiode van dit programma bereikt zullen worden, maar het programma kan wel een aanzet geven voor die ontwikkeling en het is de kunst te zorgen dat de maatregelen die met dit programma worden gefinancierd niet alleen gericht zijn op korte termijn oplossingen voor lokale vraagstukken.

3.3. Overige uitgangspunten

Een knelpunt bij de uitgangspunten die zijn meegegeven door de provincie Utrecht is het zoveel mogelijk realiseren van doelen Natura 2000 en KRW, omdat de aandacht van de meeste partijen meer gericht is op kwantiteitsbeheer, het voorkomen van wateroverlast en de hoge kosten voor het beheer van infrastructuur als gevolg van bodemdaling. De oplossing zit in het zoeken naar maatregelen en projecten die zowel goed zijn voor deze actuele vraagstukken als voor KRW en Natura 2000. Zo bleek bij de ontwikkeling van het programma Nutriënten Rijn–West voor de veenweiden (dat zich wel richt op KRW–doelen) dat maatregelen voor het afremmen van bodemdaling ook belangrijke maatregelen kunnen zijn om de waterkwaliteit te verbeteren. En zo kunnen maatregelen tegen bodemdaling ook helpen om ammoniakdepositie op Natura2000–gebieden te beperken.

3.4. Infrastructuur en bebouwing

Een vraagstuk dat samenhangt met bodemdaling is dat van de hoge kosten van beheer van infrastructuur en de bescherming van bebouwing tegen verzakking. Dat is niet expliciet bij de uitgangspunten voor dit programma genoemd, maar dit is voor de gemeenten in de veenweiden een toenemend probleem. Daarom verdient het, in ieder geval voorlopig, een plek in dit programma als onderdeel van de opgave 'afremmen bodemdaling'. Binnen dit

programma gaat het met name om het vraagstuk van de infrastructuur in het buitengebied en dan niet om de technische oplossingen voor verzakking, maar in het zoeken naar (ruimtelijke) oplossingen om belasting van infrastructuur te beperken en andere manieren om om te gaan met bebouwing in het buitengebied.

3.5. Focus

In het “Advies landelijke gebied 21e eeuw” van de Utrechtse adviseur Ruimtelijke kwaliteit Ingeborg Thoral zegt zij over de aanpak van de veenweidenproblematiek: “Nodig is de stap naar de praktijk door te gaan experimenteren in gebiedsprocessen.” “Dit brengt bewustwording en brengt antwoorden op mogelijke oplossingen concreter in beeld. Ik verwacht dat de meest kansrijke transitie uit de veenweidengebieden zelf zullen komen.” Dat is precies hoe de Gebiedscommissie Utrecht–West deze opdracht voor het opstellen van de Nadere programmering Aanpak Veenweiden aan wil pakken. Met dit programma kan de gebiedscommissie oplossingen aandragen voor de diverse vraagstukken in de veenweiden, zodat vervolgens via maatwerk per gebied uit het palet aan oplossingsrichtingen en innovaties een keuze gemaakt kan worden. Een belangrijk criterium voor de verdere uitwerking van dit programma is dus of op te nemen projecten passen bij deze rol.

Daarnaast zijn in de opdracht al uitgangspunten aangegeven, en daar zijn voor de eerste focus een paar punten aan toegevoegd:

- het programma moet zich richten op innovatie (zoals in de opdracht aangegeven) in de praktijk en het toetsen daarvan en van andere oplossingen voor de vraagstukken via pilots, en niet op fundamenteel onderzoek,
- het programma richt zich op het landelijk gebied
- In het programma worden alleen projecten opgenomen die een betekenis kunnen hebben voor het hele of een groot deel van het gebied.

4. Van opgave naar thema's

4.1. Inleiding

Uit de analyse in hoofdstuk 2 en 3 en de eerste gesprekken in het kader van het project Nadere programmering Aanpak Veenweiden komen vier verschillende thema's voor dit programma naar voren. Op al deze thema's lopen al een aantal ontwikkelingen. Niet altijd binnen Utrecht-West, maar wel met mogelijkheden om ze te vertalen naar projecten in Utrecht-West. Zo ontstaan er ook mogelijkheden om door samenwerking het effect van de voor dit programma beschikbare middelen te vergroten met de middelen van partners. Door de gebiedscommissie is aan deze inhoudelijke thema's een vijfde thema toegevoegd, dat zich richt op het proces. Met deze thema's komen de doelen die bij de opdracht voor dit programma zijn meegegeven allemaal aan bod. Door binnen deze thema's met projecten aan de slag te gaan ontstaat een gereedschapskist aan mogelijkheden voor het omgaan met bodemdaling en de andere vraagstukken van de veenweiden.

Wat dit programma dus feitelijk op gaat leveren is een gereedschapskist met bouwstenen voor gebiedsgericht maatwerk. De verschillen tussen deelgebieden binnen het veenweidengebied zijn groot, en de afweging welke bouwstenen voor oplossingen in een bepaald gebied passen is maatwerk, net zoals het bepalen van wat in een bepaald gebied precies de opgaven zijn maatwerk is. De gekozen thema's leveren daar in samenhang op drie manieren bijdragen aan. De eerste twee thema's "Het nieuwe melkveebedrijf" en "Nieuwe verdienmodellen" richten zich op het zo veel mogelijk wegnemen van de oorzaak van problemen door op verschillende manieren oxidatie van veen en bodemdaling te beperken en ongewenste emissies naar lucht en water te voorkomen. Het derde thema "Nieuwe Watersystemen" richt zich op het omgaan met de effecten van bodemdaling en klimaatverandering en het tegen aanvaardbare kosten faciliteren van de functies in het buitengebied. Het vierde thema "Nieuwe oplossingen voor infrastructuur en bebouwing" probeert vervolgens de stijgende hoge beheerskosten die samenhangen met de veenbodem te beperken. Het vijfde thema Proces levert aanbevelingen voor het vervolg en stimuleert innovatie in het proces.

4.2. De thema's

In deze paragraaf worden de thema's kort beschreven, zoals dat ook in de contourennotitie is gebeurd. In het volgende hoofdstuk zijn de thema's verder uitgewerkt.

A. Het nieuwe melkveebedrijf

Het steunen van de ontwikkeling van de melkveehouderij naar economisch vitale, duurzame bedrijven die in kunnen spelen op nieuwe maatschappelijke eisen, klimaatverandering en het afremmen van bodemdaling.

Doelen:

- minder oxidatie van veen, dus minder bodemdaling,
- minder emissies van broeikasgassen,

- minder stikstofdepositie op kwetsbare natuurgebieden,
- economisch rendabel, met toekomstperspectief en ruimte voor groei
- zorgvuldig omgaan met beschikbaar water, kwalitatief en kwantitatief

diervriendelijk, koeien in de wei. **B. Nieuwe verdienmodellen**

Het zoeken naar nieuwe vormen van grondgebruik die nieuwe economische perspectieven kunnen bieden voor het gebied en naast, of gecombineerd met, de huidige melkveehouderij kunnen inspelen op de nieuwe maatschappelijke eisen, klimaatverandering en het afremmen van bodemdaling.

Doelen:

- bredere economische basis voor de veenweiden door nieuwe ketens
- minder oxidatie van veen, dus minder bodemdaling,
- minder emissies van broeikasgassen,
- minder stikstofdepositie op kwetsbare natuurgebieden,
- zorgvuldig omgaan met beschikbaar water, kwalitatief en kwantitatief
- nieuwe kansen voor natuur
- minder belasting infrastructuur

C. Nieuwe watersystemen

Zoeken naar mogelijkheden om het watersysteem klaar te maken voor de effecten van de klimaatverandering en de functies van het gebied te bedienen tegen aanvaardbare kosten.

Doelen:

- wateroverlast voorkomen
- watertekorten voorkomen
- waterkwaliteit verbeteren
- ecologische kwaliteit verbeteren
- kosten besparen

D. Nieuwe oplossingen voor infrastructuur en bebouwing

Zoeken naar en uittesten van nieuwe invalshoeken bij het omgaan met infrastructuur en bebouwing in het buitengebied.

Doel

- Beperken kosten infrastructuur (wegen, kabels en leidingen, aansluitingen) en bebouwing (hoogwatervoorzieningen, verzakking) in het buitengebied als gevolg van bodemdaling en zetting.

E. Het proces

Zorgen dat via dit programma oplossingen voor vraagstukken in de veenweiden worden ontwikkeld, uitgetest en onderzocht is niet voldoende. Ook het proces tijdens en na de uitvoering vraagt aandacht om tot een succesvolle implementatie van oplossingen te komen. Daarin wordt gevraagd om maatwerk per gebied, en de lange termijn waarover veranderingen geleidelijk moeten plaatsvinden bij het maken van keuzes en afspraken speciale aandacht. Vandaar dat het proces ook als thema is benoemd, al is het een ander soort thema dan de thema's hiervoor.

Doelen:

- Implementatie van resultaten van dit programma in de praktijk. Vertaling naar gebiedsprojecten en leveren van maatwerk per gebied door per gebied scenario's uit te werken. Discussies op gang brengen en patstellingen doorbreken. Innovatieve instrumenten voor geleidelijke veranderingen. Vergroten draagvlak voor maatregelen en betrokkenheid bij het zoeken naar oplossingen voor de specifieke veenweidenvraagstukken.
- Het ontwikkelen van instrumenten voor (bestuurlijke) afspraken die over een lange periode tot uitvoering moeten worden gebracht.

5. Uitwerking van het programma

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt voor de verschillende thema's van het programma beschreven wat voor soort projecten binnen het thema passen en hoe die bijdragen aan de doelstellingen van dit programma, zoals die in het eerste hoofdstuk zijn beschreven. Daarbij wordt rekening gehouden met de resultaten van de inventarisatie van mogelijke projecten voor dit programma bij een groot aantal partijen in en om Utrecht-West. Deze inventarisatie maakt duidelijk aan wat voor soort projecten er behoefte is en waar er kansen liggen voor projecten, met bereidheid tot investeren bij de verschillende partijen. Op basis daarvan wordt ook aangegeven welk budget uit de middelen van het programma nodig is om de te verwachten projecten te co-financieren. Per thema wordt aangegeven wat de potentiële projecten zijn zoals die bij het opstellen van dit programma zijn aangedragen door verschillen de partijen. De aangeleverde beschrijvingen zijn als bijlage opgenomen. De in de bijlage opgenomen projecten dienen als voorbeeld en leveren een nadere onderbouwing van het soort projecten waar behoefte aan is en waar partijen aan bij willen dragen.

Naast de thema's worden er nog een aantal programmaonderdelen beschreven, zoals het gebiedsproces Kockengen, en een aantal generieke programmaonderdelen. Per programmaonderdeel wordt verder beschreven wat de samenhang met de andere programmaonderdelen is. Overigens zijn er potentiële projecten die onder meerdere thema's in het programma passen.

De financiering van projecten zal via het subsidie-instrument plaatsvinden en de beoordeling van projecten vindt plaats bij de beoordeling van de aanvraag. Dit hoofdstuk levert aanvullend op de algemene doelstellingen in hoofdstuk 1 beoordelingscriteria voor projecten. In de bijlage is een toetsingskader opgenomen voor projecten, gebaseerd op de uitgangspunten in hoofdstuk 1 en de uitwerking van de thema's hieronder. Dat levert gelijk bouwstenen voor een subsidiekader. Of de genoemde projecten ook werkelijk uit dit programma gesubsidieerd gaan worden hangt dus af van de beoordeling bij de subsidieaanvraag. Uitzondering hierop is het gebiedsproces Kockengen, omdat dit al in de opdracht is opgenomen. Voor de overige projecten geldt dat de beoordeling later plaats zal vinden.

5.2. Onderdelen van het programma

Gebiedsproces Kockengen

Het gebiedsproces Kockengen is onderdeel van Kockengen Waterproof, een gezamenlijk programma van de gemeente Stichtse Vecht, het hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden en de provincie Utrecht. Deze partijen zullen tijdens een bestuurlijk overleg op 11 maart 2015 de opdracht voor de uitvoering van het gebiedsproces overdragen aan de Gebiedscommissie Utrecht–West.

Bij Kockengen Waterproof heeft tot nu toe sterk de nadruk gelegen op de toekomst van het dorp, het ophogen van de openbare ruimte en het oplossen van acute wateroverlast. Het Masterplan Dorp voorziet in een structurele aanpak waarbij de openbare ruimte van het dorp in een tijdsbestek van circa 10 jaar weer op hoogte wordt gebracht. Peilverlaging in het dorp is vanwege kwaliteitsbehoud van funderingen, het beheer van infrastructuur en de leefbaarheid in het dorp geen optie. Voor de lintbebouwing geldt ook dat peilverlaging schadelijk kan zijn voor de kwaliteit van funderingen en voor de infrastructuur. Tegelijkertijd zullen de omliggende polders vanwege bodemdaling om nieuwe peilbesluiten blijven vragen. In de toekomst kunnen hierdoor de peilen van dorp en polder steeds verder uiteen gaan lopen.

De opgave is het robuuster en veerkrachtiger maken van het watersysteem in zowel het bebouwd gebied als de omliggende polders en hiermee de negatieve effecten van bodemdaling zo veel mogelijk op te vangen. Ook het waar mogelijk verminderen van de bodemdaling zelf is een opgave om het gebied voor de langere termijn in stand te kunnen houden. Voor de polder direct grenzend aan de oostkant van Kockengen, is de situatie het meest complex en urgent. Hier bevindt zich het diepst liggende peilvak van het maalgebied De Tol en zou conform het huidige peilbesluit het peil nog flink naar beneden moeten. Het overbruggen van het hoogteverschil tussen deze polder en het dorp wordt bij ongewijzigd gebruik op de lange termijn nauwelijks beheersbaar en zeer kostbaar. Ook is hier de ontwikkeling van het Vierde Kwadrant van Kockengen gepland. Aan de ontwikkeling hiervan zullen nadere voorwaarden moeten worden gesteld om een toekomstbestendige bebouwing en tegen redelijke kosten te beheren buitenruimte te realiseren, maar dit biedt tegelijkertijd ook kansen.

Doelstelling van dit gebiedsproces is het ontwikkelen van een realistisch en betaalbaar toekomstperspectief, samen met bewoners, gebruikers en beheerders van de betreffende polder, dat moet bijdragen aan het beperken van het verwachte toekomstige hoogteverschil tussen dorp en polder. Dit toekomstperspectief biedt duidelijkheid over de peilstrategie van de polder voor de lange termijn en uitvoeringsstrategieën uitgezet in de tijd, zodat bewoners, gebruikers en beheerders hun keuzes, investeringen en beleid hierop kunnen afstemmen.

Het gebiedsproces moet uiterlijk eind 2016 de volgende resultaten opleveren:

- Een richtinggevend en realistisch toekomstperspectief (2063) (eventueel in de vorm een toekomstbeeld) voor de polder direct grenzend aan de oostkant van Kockengen, dat samen met bewoners, gebruikers en beheerders tot stand is gekomen;

- Een haalbare en betaalbare uitvoeringsstrategie voor deze polder uitgezet in de tijd die handelingsperspectief biedt voor bewoners, gebruikers en beheerders;
- Een convenant waarin het toekomstperspectief, de uitvoeringstrategie, de samenwerkingafspraken en financiering van maatregelen worden vastgelegd;

In het gebiedsproces Kockengen komen verschillende vraagstukken aan de orde die in een groot deel van het veenweidengebied spelen. Daarom kunnen het proces in dit gebied, de keuzes die gemaakt worden en de oplossingen die worden onderzocht ook voor de rest van Utrecht-West relevant zijn. Daarom past het project ook echt in dit programma. Voorwaarde is dan wel, vanuit dit programma Aanpak Veenweiden gezien, dat in het gebiedsproces voldoende tijd en geld wordt gereserveerd voor kennisdeling met andere gebieden (werkbezoeken, presentaties en publicaties).

Daarnaast kunnen er in het kader van het gebiedsproces projecten plaatsvinden die binnen een van de andere programmaonderdelen passen, zoals pilots met andere teelten, onderzoekjes in het kader van het optimaliseren van het watersysteem en dergelijke. Ook daarvoor wordt vanuit dit programma financiering mogelijk gemaakt. Het is wel wenselijk dat waar dat kan onderzoeken, pilots en dergelijke zo worden opgezet dat de resultaten voor een groot deel van het veenweidengebied bruikbaar zijn en ook partijen van buiten het gebied Kockengen bij het project worden betrokken.

Partners en relaties met andere projecten

De belangrijkste partners bij dit project zijn de provincie Utrecht, de gemeente Stichtse Vecht en het Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden.

Het gebiedsproces Kockengen is onderdeel van het programma Kockengen Waterproof.

Budget

Voor het gebiedsproces Kockengen zelf wordt € 300.000 gereserveerd. Voor de uitvoering van projecten wordt € 500.000 gereserveerd.

Het nieuwe melkveebedrijf

Doel van projecten binnen dit thema is de veenweidenbedrijven in de breedte duurzamer te krijgen, zowel op de verschillende milieuaspecten als in economische zin. Daar zijn al wel mogelijkheden voor; het toepassen van bijvoorbeeld onderwaterdrainage is niet alleen goed tegen bodemdaling, maar beperkt ook de CO₂-emissie die met bodemdaling gepaard gaat, de emissie van stikstof en de uitspoeling van nutriënten naar het water. Het probleem is dat dergelijke maatregelen niet zomaar door de boeren worden toegepast. Daarom is er vooral behoefte aan projecten waarbij wordt gewerkt aan het ontsluiten van kennis voor een grote groep boeren en met die boeren kijken hoe innovaties een plek kunnen krijgen in de bedrijfsvoering van de veenweidenbedrijven. Dit sluit aan bij de door de stuurgroep Aanpak Veenweiden geuite wens om niet alleen de koplopers onder de boeren maar ook het peloton te betrekken. Dit thema leent zich daar het meest voor. Projecten die hieraan bijdragen scoren daarom hoger bij de beoordeling.

Op basis van de gevoerde gesprekken en de voorgestelde projectideeën blijkt er gelukkig ook bij andere partijen behoefte aan projecten die zich richten op het vergroten van het draagvlak voor duurzaamheidsmaatregelen bij een brede groep boeren. Voorwaarde voor projecten onder dit thema is dat er integraal gekeken wordt en er geen afwenteling plaats vindt. Daarmee wordt bedoeld dat in een project dat zich vooral op waterkwaliteit richt geen maatregelen worden gestimuleerd die tot hogere emissies naar de lucht leiden. Randvoorwaarde bij projecten is dat de projecten (of de maatregelen die daaruit voortvloeien) zowel aan het milieu als de bedrijven ten goede komen.

Projecten onder dit thema kunnen zich richten op:

- het wegnemen van weerstand voor het toepassen van maatregelen door met de boeren bestaande kennis te delen (onbekendheid verminderen en kennis te vergroten), of gerichte onderzoeken te doen naar effecten (onzekerheid beperken),
- het samen met boeren zichtbaar maken van de voordelen voor de bedrijfsvoering van maatregelen in de bedrijfsvoering die tegelijkertijd een voordeel opleveren voor milieudoelen als afremmen bodemdaling en beperken van emissies naar lucht- en water,
- het vertalen van generieke maatregelen om milieuprestaties te verbeteren naar de specifieke omstandigheden van het veenweidegebied,
- het met boeren ontwikkelen van nieuwe maatregelen of instrumenten om de milieuprestaties van veenweidebedrijven te vergroten.

Partners en relaties met andere projecten of programma's

De belangrijkste partner voor dit thema is vanzelfsprekend de sector zelf, maar waterschappen, provincie, gemeenten en natuurorganisaties zijn net zo goed belanghebbend bij dit thema.

Dit thema vertoont grote overeenkomsten met het thema Veenweiden Beweiden uit het programma Systeeminnovatie in de Veenweiden. Dit programma is opgesteld door het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) Zegveld in opdracht van de provincie Zuid-Holland en het VIC zorgt nu voor uitvoering van dit programma met subsidie van de provincie Zuid-Holland. In Noord-Holland wordt een Innovatie Programma Veenweiden opgesteld door Landschap Noord-Holland en de vereniging voor agrarisch natuurbeheer Water, Land en Dijken in opdracht van de provincie Noord-Holland en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Hoewel dit programma meer het accent lijkt te leggen op alternatieven voor de melkveehouderij zijn ook hier overeenkomsten.

Afstemming met Zuid-Holland/VIC en Noord-Holland verdient aanbeveling om kennis over wederzijdse projecten uit te wisselen en waar mogelijk samen te werken. Dit zal onderdeel zijn van de uitvoering van het programma Aanpak Veenweiden.

Budget

Voor dit thema wordt € 700.000 gereserveerd. Dit bedrag is relatief hoog omdat met dit thema de grootste groep grondgebruikers kan worden bereikt en met deze groep aan concrete maatregelen op het bedrijf gewerkt gaat worden. Daarom zal de impact op het afremmen van bodemdaling en het beperken van emissies naar water en lucht relatief groot

zijn. Het bedrag is verder gebaseerd op de omvang aan potentiële projecten, die iets hoger is dan het bedrag dat nu gereserveerd is. De ingeschatte bijdrage van derden is 3 mln euro.

Nieuwe verdienmodellen

De ontwikkelingen binnen dit thema zitten nog in de pioniersfase. Er blijkt duidelijk behoefte aan het verkennen van nieuwe verdienmodellen en nieuwe teelten, en er ontstaan op veel plekken in het Westelijk Veenweidengebied en daarbuiten (Universität Greifswald) ideeën voor nieuwe teelten. Welke nieuwe teelten werkelijk toekomstperspectief hebben in het veenweidengebied is moeilijk te bepalen, omdat er over veel teelten nog weinig bekend is. Ook wat realistische verdienmodellen zijn is nog niet direct te bepalen. Daarom richten de projecten in dit thema zich op de koplopers binnen de landbouw en andere grondgebruikers, en op de overheden.

De beste manier om te bepalen wat geschikte teelten zijn is dat met pilots uitproberen. Daarom zijn onder dit thema bijdragen aan pilots mogelijk. Dat levert niet alleen informatie over de haalbaarheid van een specifieke teelt, maar levert ook informatie op over wat de knelpunten zijn bij het opzetten van een nieuwe teelt in het algemeen, wat criteria zouden moeten zijn voor nieuwe teelten en wat de beste omstandigheden zijn voor nieuwe teelten. Dat laatste is belangrijk, omdat nieuwe teelten een alternatief kunnen zijn voor het huidige grondgebruik waar de omstandigheden daarvoor minder geschikt gaan worden. Criterium voor pilots met nieuwe teelten is dat er wel van te voren een onderbouwde verwachting is dat de teelt duurzaamheidsvoordelen oplevert door bijvoorbeeld minder emissies ten opzichte van het huidige grondgebruik, minder bodemdaling, minder transport of meer mogelijkheden voor waterberging. Ook in economisch opzicht moet er onderbouwd kunnen worden dat er zicht is op een rendabele teelt en moet het in principe gaan om gewassen met een hoogwaardige toepassing.

Naast behoefte aan pilots is er ook behoefte om de zoektocht naar nieuwe verdienmodellen in het veenweidengebied van de andere kant aan te vliegen en bijvoorbeeld te kijken welke verdienmodellen er denkbaar zijn voor de verschillende scenario's voor de ontwikkeling van het veenweidengebied. Ook verkenningen naar mogelijke nieuwe ketens, in beeld brengen van te benutten reststromen of hoe nieuwkomers te faciliteren zijn mogelijk onder dit thema.

Projecten onder dit thema kunnen zich richten op:

- Pilots met nieuwe teelten
- Verkenningen naar nieuwe verdienmodellen, ketens en reststromen

Partners en relaties met andere projecten of programma's

Omdat dit thema nog in de pioniersfase zit zijn er voor dit thema geen duidelijke partners te benoemen. Dat het bedrijfsleven een partner is, is logisch, maar dat kunnen voor verschillende verdienmodellen en teelten andere partners zijn, ook vaak andere bedrijven dan de bedrijven die nu onderdeel zijn van de zuivelketen zijn betrokken.

Het Innovatie Programma Veenweiden dat wordt opgesteld door Landschap Noord-Holland en de vereniging voor agrarisch natuurbeheer Water, Land en Dijken in opdracht van de provincie Noord-Holland en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier gaat zich sterk richten op andere teelten. Daarom zal bij de uitvoering van de Aanpak Veenweiden en bij de beoordeling van projecten waar mogelijk afstemming met de partijen in Noord-Holland plaatsvinden om overlap te komen en elkaars kennis bij de beoordeling van projecten. Te gebruiken. Ook in de kennisdeling en communicatie van resultaten is samenwerking op dit thema gewenst. Het thema Aquatische landbouw uit het programma Systeeminnovatie in de Veenweiden vertoont ook overeenkomsten met het thema Nieuwe verdienmodellen. Dit programma is opgesteld door het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) Zegveld in opdracht van de provincie Zuid-Holland en het VIC zorgt nu voor uitvoering van dit programma met subsidie van de provincie Zuid-Holland. Ook hier is afstemming gewenst.

Budget

Voor dit thema wordt € 400.000 gereserveerd. Omdat dit thema zich vooral op de koplopers richt zal de directe bijdrage aan het afremmen van bodemdaling en het verminderen van emissies niet heel groot zijn, maar het thema levert wel belangrijke bouwstenen voor het optimaliseren van het watersysteem en het afremmen van bodemdaling in de toekomst. Wel zullen er binnen dit thema al enkele pilots mogelijk zijn. Daarom is voor een gemiddelde reservering gekozen. Het bedrag is verder gebaseerd op de omvang aan potentiële projecten. De ingeschatte bijdrage van derden is € 450.000.

Nieuwe watersystemen

Dit thema is volop in ontwikkeling. Er blijkt uit de gehouden gesprekken duidelijk behoefte aan het verbeteren van het huidige watersysteem. Dat kan zijn uit kostenoverwegingen voor nu of in de toekomst, of om nieuwe functies te bedienen, of om specifieke doelen te bereiken als een betere waterkwaliteit, hoger biodiversiteit, beperken oxidatie van veen of het omgaan met toenemende extremen in droogte en wateroverlast. Ook blijkt dat veel verschillende partijen een belang hebben bij dit thema. Niet alleen de waterschappen, maar ook de landbouw, de natuurorganisaties en de gemeenten hebben de behoefte om het watersysteem te optimaliseren. Het verbinden van de vragen, behoeften, kennis en initiatieven voor projecten is daarom al een opgave op zich binnen dit thema.

De voorgestelde projecten binnen dit thema richten zich vooral op aspecten van het watersysteem, zoals bijvoorbeeld het verbeteren van de veenweidesloot op diverse punten. Wat nog ontbreekt is een voorstel voor het in bredere zin optimaliseren of herontwerpen van het watersysteem. Het door het VIC bedachte Sturen met Water is wel een initiatief dat verdergaat en tot een herziening van het watersysteem zou kunnen leiden. Omdat er rond Sturen met Water als een aantal projecten zijn gestart, is er voor de korte termijn geen behoefte aan een project binnen dit programma. Wel zijn er ideeën voor een pilot die in 2016 zou kunnen starten op basis van de uitkomsten van de projecten die lopen buiten dit programma. Verder is er ook behoefte aan kennis over het functioneren van het watersysteem, om vanuit die kennis te kijken wat voor verbeteringen er mogelijk zijn. Zo vraagt ook de waterkwantiteitsvraag bij onderwaterdrainage om aandacht.

Onderwaterdrainage (OWD) remt de bodemdaling met ongeveer 50% af, maar er is terughoudendheid bij de toepassing, onder andere omdat de watervraag toe kan nemen. Biedt OWD wellicht mogelijkheden voor berging, of kost het juist meer? Is met OWD een robuust watersysteem te creëren zodat je voorbereid bent op pieken en dalen in de neerslag.

Samenvattend is er dus eerst vooral behoefte aan kennisontwikkeling en het verkennen van de verbetermogelijkheden van het systeem op verschillende aspecten, soms met pilots. Daarna ontstaat er ruimte voor het optimaliseren van het watersysteem als totaal.

Projecten onder dit thema kunnen zich richten op:

- ontwikkelen van optimalisaties van het huidige waterbeheer (waaronder, maar niet beperkt tot, toegepast gericht onderzoek)
- innovaties in het waterbeheer

Partners en relaties met andere projecten of programma's

Bij dit thema zijn de waterschappen de belangrijkste partners. Ook STOWA is bij de uitvoering van het programma een potentiële partner.

Er zijn op het moment geen programma's die zich (grotendeels) op de veenweiden richten en die raakvlakken hebben met het thema Nieuwe watersystemen.

Budget

Voor dit thema is een bedrag van € 700.000 gereserveerd. Binnen dit thema is er op het moment vooral behoefte aan het ontwikkelen van innovaties en het vergroten van kennis die daarvoor nodig is. Omdat dit thema zich wel richt op een van de twee hoofdpogaven en er later in de uitvoering van dit programma wel meer behoefte zal zijn aan concrete pilots is toch een hoger bedrag gereserveerd, dan er nu vanuit de potentiële projecten wordt gevraagd. De ingeschatte bijdrage van derden is € 800.000.

Nieuwe oplossingen voor infrastructuur en bebouwing

Projecten onder dit thema richten zich op het beperken van de maatschappelijke kosten als gevolg van bodemdaling bij infrastructuur en bebouwing in het landelijke gebied. Het moet daarbij wel gaan om maatregelen die structureel tot een vermindering van die kosten leiden. De hoogste kosten als gevolg van bodemdaling zitten ook in het landelijk gebied in het beheer van infrastructuur (wegen, kabels, leidingen) en het beschermen van bebouwing tegen paalrot en wateroverlast. Omdat het ook nog eens terugkerende kosten betreft die blijven toenemen is er grote behoefte aan maatregelen die deze kosten structureel beperken. Omdat de kosten slechts langzaam toenemen en "het erbij hoort" (verzakkende wegen), of pas op de langere termijn gaan oplopen (zoals bij hoogwatervoorzieningen) is het bewustzijn van de problematiek pas de laatste tijd toegenomen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de oprichting van het platform Slappe Bodem in 2007 en ook het opstellen van de Toekomstverkenning Bodemdalingsgevoelig Gebied heeft hier aan bijgedragen. Die relatief recente bewustwording betekent ook dat er over het vraagstuk en mogelijke oplossingen

nog relatief weinig bekend is. De partijen waarbij dit onderwerp leeft (gemeenten, waterschappen, landbouwsector) zoeken de oplossingen breed, dus niet alleen in andere funderingen van wegen, maar ook in andere ontsluitingen (niet alle wegen belasten), ruimtelijke ordening, beperken van zware transporten, meebewegende bebouwing of infrastructuur en dergelijke. Om de zoektocht naar oplossingen te focussen is er ook behoefte aan een specificering van de maatschappelijke kosten: waar zitten nu en in de toekomst de kosten(stijgingen) vooral en waar hebben maatregelen dus ook het meeste rendement. De mogelijke projecten in dit thema moeten nog verder uitgewerkt worden. Daarom is nu nog niet te zeggen voor welke maatregelen gedurende de looptijd van het programma al pilots uitgevoerd zouden kunnen worden.

Projecten onder dit thema kunnen zich richten op:

- ontwikkelen van manieren om de belasting van infrastructuur te beperken
- ontwikkelen van manieren om de effecten van bodemdaling op bebouwing te beperken.
- onderzoek naar maatschappelijke kosten en baten.
- pilots met maatregelen

Partners en relaties met andere projecten of programma's

Belangrijkste partners bij dit programmaonderdeel zijn de gemeenten in het gebied en de waterschappen omdat zij in het landelijk gebied de meeste kosten dragen als het gaat om infrastructuur en bebouwing.

Het platform Slappe Bodem richt zich deels op dezelfde problematiek, maar legt de focus meer op het gebied binnen de bebouwde kom.

Budget

Voor dit thema is een bedrag van € 300.000 gereserveerd. Binnen dit thema is eerst behoefte aan de ontwikkeling van innovaties, voordat er daadwerkelijk een doorvertaling naar de praktijk via pilots plaats zal vinden. Een voor de hand liggende casus voor pilots is de polder Kockengen, waar apart geld voor is gereserveerd. Daarom is er een relatief laag bedrag voor dit thema gereserveerd. Het bedrag is verder gebaseerd op de omvang aan potentiële projecten. De ingeschatte bijdrage van derden is € 300.000.

Proces

Zorgen dat via dit programma oplossingen voor vraagstukken in de veenweiden worden ontwikkeld, uitgetest en onderzocht is niet voldoende. Ook het proces tijdens en na de uitvoering vraagt aandacht om tot een succesvolle implementatie van oplossingen te komen. Dat geldt ook voormaatregelen of innovaties die al langer bekend zijn, maar die toch niet toegepast worden. Het gaat om het in gang zetten van een verandering in het veenweidengebied, in het geval van dit programma het veenweidengebied in Utrecht–West. Om dat te ondersteunen zijn er onder dit thema meerdere soorten projecten gewenst, die elkaar aanvullen.

De eerste categorie is kennisdeling. Er is aan de ene kant behoefte om allerlei kennis van de veenweiden, ervaringen en ideeën bij elkaar te brengen. De werkbijeenkomst die in januari 2015 is georganiseerd als onderdeel van het opstellen van dit programma is veel aanwezigen goed bevallen. De mix van belanghebbenden en experts was ook voor de aanwezigen waardevol. Aan de andere kant is er ook behoefte om de informatie die er is over de problematiek van de veenweiden zoals die bijvoorbeeld in de Toekomstverkenning is ontwikkeld gebiedsspecifiek en vooral ook toegankelijk te maken. Dat is nodig om het begrip voor de veranderingen in het veenweidengebied te vergroten en om de verschillende belanghebbenden actief bij het proces te kunnen betrekken, wat weer nodig is voor gedragen keuzes.

De volgende categorie is het ontwikkelen van instrumenten voor het veranderingsproces. Een deel van het probleem van het veenweidengebied is dat kosten en baten bij verschillende partijen liggen, en de lange termijn waarover veranderingen geleidelijk zullen plaatsvinden. Ook de implementatie van maatregelen zal over een lange periode plaatsvinden en investeringen en de baten daarvan zijn gespreid over verschillende partijen over een langere periode. Dat vraagt bij het maken van keuzes en afspraken speciale aandacht voor de borging van afspraken, en het ontwikkelen van nieuwe werkvormen en instrumenten daarvoor.

Projecten onder dit thema kunnen zich richten op:

- activiteiten die de kennisuitwisseling bevorderen.
- activiteiten die kennis over de veenweideproblematiek breed toegankelijk maken en participatie in de veranderingsprocessen stimuleren.
- ontwikkelen van en pilots met innovatieve gebiedsprocessen.
- het ontwikkelen van nieuwe instrumenten voor (besluitvorming over) veranderingsprocessen over een langere periode.

Partners en relaties met andere projecten of programma's

Voor dit thema is het lastig specifieke partners aan te wijzen.

Budget

Omdat er onder dit thema geen grotere uitvoeringsgerichte pilots plaatsvinden kan het budget relatief laag zijn. Aan de andere kant is het thema wel divers en is het ook belangrijk om het totale programma een goede impact te laten hebben. Daarom is voor dit thema is een bedrag van € 300.000 gereserveerd. De ingeschatte bijdrage van derden is € 300.000.

Ondersteunend onderzoek

Uit de diverse gesprekken en de werkbijeenkomst is gebleken dat er in de verschillende projecten, zoals gebiedsprocessen of de ontwikkeling van innovaties, af en toe behoefte zal zijn aan gericht onderzoek, om verdieping op bestaande kennis aan te brengen, of een kennishiaat weg te nemen. Om wat voor onderzoek dat precies zal gaan is lastig te voorspellen, net zo min als de verdeling van dit soort vragen over de verschillende thema's. Daarom wordt er voor ondersteunend onderzoek apart geld gereserveerd, waarbij als

voorwaarde altijd geldt dat onderzoek bijdraagt aan projecten binnen de thema's van dit programma.

Voor dergelijk onderzoek wordt € 100.000 gereserveerd. De ingeschatte bijdrage van derden is € 200.000.

Programmasturing, aanjagen van projecten en monitoring

Het programmabureau Utrecht-West zal diverse werkzaamheden verrichten voor de uitvoering van het programma in de periode van het vaststellen van dit programma in 2015 tot aan de afronding van het programma en het opstellen van de eindverantwoording in 2018/ begin 2019. Het gaat daarbij om:

- het aanjagen van projecten, zodat de ingediende projecten zo goed mogelijk en evenwichtig aansluiten op de doelen van het programma,
- het opstellen van een format voor de monitoring van het programma en het uitvoeren van de monitoring
- opstellen van voortgangsrapportages en voorstellen voor actualisatie van het programma
- formele en informele afstemming met de opdrachtgever de provincie Utrecht over al deze punten.
- advisering en ondersteuning van de stuurgroep
- overige werkzaamheden

Daarvoor wordt jaarlijks een budget van € 37.500,- gereserveerd, in totaal € 150.000.

Communicatie

Het programmabureau Utrecht-West is ook verantwoordelijk voor de communicatie over het programma. Communicatie over de resultaten van de individuele projecten is in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de partijen die de projecten uitvoeren, maar daarnaast zal er ook gecommuniceerd worden over totale resultaten en tussenresultaten om de impact van het programma maximaal te laten zijn. Dat zal gebeuren door uitingen in nieuwsbrieven en tijdschriften, het organiseren van bijeenkomsten en dergelijke.

Daarvoor wordt jaarlijks een budget van € 12.500 gereserveerd, in totaal € 50.000.

6. Financiering

De verdeling van de middelen over de projecten is hieronder samengevat.

Benodigde middelen voor de programmaonderdelen

Gebiedsproces Kockengen	300.000
Maatregelen Kockengen	500.000
Het nieuwe melkveebedrijf	700.000
Nieuwe verdienmodellen	400.000
Het nieuwe watersysteem	700.000
Infrastructuur en bebouwing	300.000
Proces	300.000
<u>Ondersteunend onderzoek</u>	<u>100.000</u>
	3.300.000
Communicatie	50.000
<u>Aanjagen projecten/Programmasturing/Monitoring</u>	<u>150.000</u>
	3.500.000

Van deze middelen zal € 2.500.000 via subsidie beschikbaar worden gesteld voor projecten. Een voorzichtige inschatting laat zien dat de potentiële inzet van andere partijen op de projecten zo'n 5 mln euro is.

Indien nodig zal de verdeling van de middelen over de thema's tussentijds worden aangepast in overleg met de opdrachtgever voor het programma, de provincie Utrecht. Het streven is om in het eerste jaar ongeveer de helft van het budget te beschikken op projecten.

7. Organisatie en uitvoering

Op basis van dit programma zal aan de provincie Utrecht gevraagd worden aan de gebiedscommissie Utrecht–West ook de opdracht voor de uitvoering van dit programma te geven. Ervan uitgaande dat deze opdracht wordt gegeven is hieronder de rolverdeling en organisatie van de uitvoering beschreven.

Rolverdeling

Opdrachtgever voor de uitvoering van dit programma is de provincie Utrecht.

De provincie geeft de opdracht voor de uitvoering is verantwoordelijk voor het opstellen van het subsidiekader dat de uitvoering van dit programma mogelijk maakt.

Opdrachtnemer is de Gebiedscommissie Utrecht–West. Voor de uitvoering van de opdracht is door de gebiedscommissie uit haar midden een stuurgroep ingesteld met daarin een vertegenwoordiger van de hoogheemraadschappen de Stichtse Rijnlanden en Amstel, Gooi en Vecht, een vertegenwoordiger van LTO–Noord Utrecht, de Natuur- en Milieufederatie Utrecht een vertegenwoordiger van de gemeenten en als adviseurs de programmadirecteur Utrecht–West en een vertegenwoordiger van de provincie Utrecht.

De opdracht voor de stuurgroep is te zorgen voor de uitvoering van het programma.

Onderdeel van deze opdracht zijn:

- Sturen op de selectie en uitvoering van projecten,
- Beslissen over toekenning van middelen
- Organiseren van de uitvoering en monitoring van het programma

Bij de uitvoering zal de provincie vanuit haar opdrachtgeversrol nauw aangehaakt zijn.

Het programmabureau Utrecht–West ondersteunt de stuurgroep en verricht de dagelijkse werkzaamheden voor het aansturen van het programma, het aanjagen van projecten, de communicatie rond het programma en het opstellen van de monitoring en verantwoording.

Uitvoering van het programma

De uitvoering van dit programma loopt van 2015 t/m 2018. Zoals in de inleiding van hoofdstuk 5 al is aangegeven zal de uitvoering van dit programma via het subsidie-instrument plaatsvinden.

De verantwoording voor de uitvoering van de individuele projecten ligt bij de initiatiefnemers van de projecten, volgens de voorwaarden bij de subsidiebeschikking. Zij zijn ook verantwoordelijk voor het aanleveren van de informatie over de voortgang van de individuele projecten die nodig is voor de voortgangsrapportage van het totale programma.

Dit is een programma op hoofdlijnen; daarom zal de uitvoering van het programma jaarlijks worden geëvalueerd. Dan wordt bekeken of de beoogde doelen van het programma in

voldoende mate worden gehaald, of de toetsingscriteria voor de projecten moeten worden bijgesteld en of er wijzigingen wenselijk zijn in de verdeling van de middelen over de verschillende thema's . Dit zal gebeuren in overleg met de provincie Utrecht, de opdrachtgever van dit programma.

Tussentijds stuurt de stuurgroep de uitvoering van het programma bij door onder andere te bepalen wat voor soort projecten moeten worden aangejaagd, of potentiële projecten passen in het programma en op welke punten ze nog aangepast zouden moeten worden.

Na het vaststellen van dit programma zullen de verdere organisatie, de sturing op doelen en de monitoring in overleg met de provincie worden uitgewerkt.

Bijlage 1 Toetsingsformulier Programmabureau Utrecht–West

Aanpak Veenweiden

Versie februari 2015

Gegevens subsidieaanvraag

- Titel project : Klik hier als u tekst wilt invoeren.
- Naam aanvrager : Klik hier als u tekst wilt invoeren.
- Locatie project : Klik hier als u tekst wilt invoeren.
- Contactpersoon : Klik hier als u tekst wilt invoeren.
- E-mailadres contactpersoon : Klik hier als u tekst wilt invoeren.
- Telefoonnummer contactpersoon : Klik hier als u tekst wilt invoeren.

Stap 1: Ontvankelijk of niet?

- Geeft de aanvraag voldoende informatie om behandeld te kunnen worden? Ja Nee
 - Past de aanvraag binnen het Gebiedsprogramma Utrecht–West? Ja Nee
 - Past de aanvraag binnen een aanvullende bestuurlijke afspraak? Ja Nee n.v.t.
 - Past de aanvraag binnen de Algemene subsidieverordening? Ja Nee
- Indien op een van bovenstaande vragen is geantwoord met Nee, dan is de aanvraag niet ontvankelijk.

Stap 2: Past de aanvraag binnen het programma Aanpak Veenweiden

1. Draagt het project direct of indirect bij aan het beperken van bodemdaling of van de nadelige effecten van bodemdaling in het Utrechtse veenweidengebied?
2. Draagt het project direct of indirect bij aan het realiseren van een duurzaam watersysteem in het Utrechtse veenweidengebied?

► Indien op geen van bovenstaande vragen is geantwoord met Ja, dan is de aanvraag niet ontvankelijk.

3. Richt het project zich in hoofdzaak op het gebied buiten de bebouwde kom?

► Indien op bovenstaande vraag is geantwoord met Nee, dan is de aanvraag niet ontvankelijk.

4. Past het project in één of meer van de thema's uit het Programma Aanpak Veenweiden?

► Indien op bovenstaande vraag is geantwoord met Ja, dan moet het project passen in de beschrijving van minstens één van de thema's.

► Indien op bovenstaande vraag is geantwoord met Nee, dan is de aanvraag niet ontvankelijk.

Bij de beoordeling van de aanvraag wordt aan de hand van het projectvoorstel de mate van integraliteit en de vorm van samenwerking beoordeeld. Projecten die gericht zijn op samenwerking of functies in het landelijk gebied integreren, hebben voorrang boven op zichzelf staande projecten. Datzelfde geldt voor projecten die bijdragen aan de Europese doelstellingen Natura 2000, KRW en soortenbeleid op basis van de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Criteria per thema

Projecten onder het thema "**Het nieuwe melkveebedrijf**" kunnen zich richten op:

- het stimuleren van draagvlak voor het toepassen van maatregelen door met de boeren bestaande kennis te delen (onbekendheid verminderen en kennis te vergroten), of gerichte onderzoeken te doen naar effecten (onzekerheid beperken),
- het samen met boeren zichtbaar maken van de voordelen voor de bedrijfsvoering van maatregelen in de bedrijfsvoering die tegelijkertijd een voordeel opleveren voor milieudoelen als afremmen bodemdaling en beperken van emissies naar lucht- en water,
- het vertalen van generieke maatregelen om milieuprestaties (beperken bodemdaling en emissies, zorgvuldig gebruik van water en andere grondstoffen, ...) te verbeteren naar de specifieke omstandigheden van het veenweidegebied,
- het met boeren ontwikkelen van nieuwe maatregelen of instrumenten om de milieuprestaties (beperken bodemdaling en emissies, zorgvuldig gebruik van water en andere grondstoffen, ...) van veenweidebedrijven te vergroten.

Projecten onder het thema "**Nieuwe verdienmodellen**" kunnen zich richten op:

- Pilots met nieuwe teelten
- Ontwikkelen en toetsen van nieuwe verdienmodellen, ketens en reststromen

Projecten onder het thema "**Nieuwe watersystemen**" kunnen zich richten op:

- ontwikkelen van optimalisaties van het huidige waterbeheer (waaronder, maar niet beperkt tot, toegepast gericht onderzoek)
- innovaties in het waterbeheer
- pilots met innovaties in het waterbeheer
- kennisvergroting rond mogelijkheden voor waterberging via bijvoorbeeld OWD

Projecten onder het thema "**Nieuwe oplossingen voor infrastructuur en bebouwing**" kunnen zich richten op:

- ontwikkelen van pilots met maatregelen om de belasting van infrastructuur te beperken
- ontwikkelen van pilots met maatregelen om de effecten van bodemdaling op bebouwing te beperken.
- Onderzoek naar maatschappelijke kosten en baten.
- Pilots met maatregelen om de kosten als gevolg van bodemdaling bij infrastructuur en bebouwing te beperken

Projecten onder het thema "**Proces**" kunnen zich richten op:

- Activiteiten die de kennisuitwisseling bevorderen.
- Activiteiten die kennis over de veenweideproblematiek breed toegankelijk maken en participatie in de veranderingsprocessen stimuleren.
- Ontwikkelen van en pilots met innovatieve gebiedsprocessen.
- Het ontwikkelen van nieuwe instrumenten voor (besluitvorming over) veranderingsprocessen over een langere periode.

Indien de aanvraag in geen van bovenstaande categorieën binnen de thema's past dan is de aanvraag niet ontvankelijk.

Stap 3: Wel of niet naar werkgroep / stuurgroep

- Is er een kaderdocument binnen de werkgroep / stuurgroep, waarbinnen de aanvraag past? Ja Nee

▶ Indien Ja, ga verder naar stap 4

Datum bespreking stap 1& 2: Klik hier als u tekst wilt invoeren.

Aanwezigen bij bespreking: Klik hier als u tekst wilt invoeren.

Stap 4: Advies van werkgroep / stuurgroep

- Is advies van werkgroep / stuurgroep positief? Ja Nee

▶ Indien Nee, dan is de aanvraag in principe niet ontvankelijk

Stap 5: Aanvraag compleet maken en indienen bij de provincie

- Is de aanvraag compleet en van voldoende kwaliteit? Ja Nee
- Is de aanvraag ondertekend door de daartoe bevoegde personen? Ja Nee

▶ Indien op een van bovenstaande vragen is geantwoord met Nee, dan is de aanvraag nog niet gereed voor indiening

Stap 6: Uitvoering project

- Datum beschikking : Nog niet beschikt
- Datum vaststelling : Nog niet vastgesteld

Eventuele toelichting

Klik hier als u tekst wilt invoeren.